

การศึกษาโครงสร้าง หน้าที่ และความหมายของคำบุพบท “หลัง” ในภาษาไทย*

ชลันดา รัตนธรรมสกุล

นัทธิชนัน นาทประทาน

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Corresponding author's email: chalanda.r@ku.th

รับบทความ 11 ธันวาคม 2563 แก้ไขบทความ 5 เมษายน 2564 ตอรับ 7 เมษายน 2564

ออนไลน์ 1 กรกฎาคม 2564

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาโครงสร้าง หน้าที่ และความหมายของคำบุพบท “หลัง” ในภาษาไทยปัจจุบัน ตัวอย่างข้อมูลภาษานำมาจากคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ ผลการศึกษาพบว่า คำบุพบท “หลัง” มีรูปแบบการปรากฏ 2 รูปแบบใหญ่ ได้แก่ คำบุพบท “หลัง” ที่ปรากฏหน้าคำนาม และคำบุพบท “หลัง” ที่ปรากฏหน้าคำกริยาในโครงสร้างบุพบทวลี โดยคำบุพบท “หลัง” ที่ปรากฏหน้าคำนามจะทำหน้าที่เป็นส่วนหลักของบุพบทวลีร่วมกับคำนามดังกล่าว คำบุพบท “หลัง” ที่ปรากฏหน้าคำนามสามารถแยกออกเป็น 2 รูปแบบย่อยคือ คำบุพบท “หลัง” ที่ปรากฏหน้าคำนามสถานที่ แสดงความหมายเชิงพื้นที่ “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” และอีกประเภทย่อยคือ คำบุพบท “หลัง” ที่ปรากฏหน้าคำนามบอกเวลา หรือเหตุการณ์ แสดงความหมายเชิง “ลำดับเวลา” ส่วนคำบุพบท “หลัง” ที่ปรากฏหน้าคำกริยามักจะปรากฏต้นอนุประโยค ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมอนุประโยค แสดงความหมายเชิง “ลำดับเหตุการณ์”

คำสำคัญ หลัง โครงสร้าง หน้าที่ ความหมาย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ประยุกต์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เรื่อง “การศึกษาคุณสมบัตินามวลีทางวากยสัมพันธ์และทางอรรถศาสตร์ของคำว่า “หลัง” ในภาษาไทย”

The Study of Syntactic Structures, Functions, and Meanings of /lǎŋ/ in Thai

Chalanda Rattanatumskul

Natchanan Natpratan

Faculty of Humanities, Kasetsart University

Corresponding author's email: chalanda.r@ku.th

Received 11 December 2020; revised 5 April 2021; accepted 7 April 2021;

online 1 July 2021

Abstract

The objective of this study is to illustrate syntactic structures, functions, and meanings of the word, /lǎŋ/, in Thai. The data were retrieved from the Thai National Corpus (TNC). The results revealed two main patterns of the preposition, /lǎŋ/, that preceded nouns and verbs. The preposition, /lǎŋ/, preceding nouns, functioned as the head of the prepositional phrase in conjunction with the noun. It could be divided into two subtypes: one that preceded the locational noun and one that preceded the temporal noun. The first subtype conveyed spatial meaning; that is, “a position or side that is opposite to the front,” and the latter subtype conveyed “time.” When it preceded verbs, the preposition /lǎŋ/ normally arose at the beginning of the clause. Here it functioned as a subordinator, known as a connector, and conveyed “sequence.”

Keywords: back, syntactic structures, functions, meanings

1. บทนำ

คำว่า “หลัง” ในภาษาไทยเป็นหนึ่งในคำนามพื้นฐานที่ผู้ใช้ภาษาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยทั่วไปมักจะใช้คำว่า “หลัง” แสดงส่วนของร่างกาย (body parts) ราชบัณฑิตยสถาน (2554) ได้ให้ความหมายคำว่า “หลัง” ไว้ว่า “น. ซีกของกายที่ตรงข้ามกับหน้าอก” แต่ในปัจจุบันมีการใช้คำว่า “หลัง” ในหลายบริบทมากขึ้น ตัวอย่างเช่น

- (1) คุณพ่อบท**หลัง**พิทเบา ๆ
- (2) **หลัง**วัดตะไกรเป็นป่าช้า
- (3) **หลัง**อาหารค่ำ แม่เรียกมุกเข้าไปคุยอีกครั้ง
- (4) **หลัง**ไอเดียขายได้ ก็ถึงคราวถกกันเรื่องรายละเอียด
- (5) วัน**หลัง**ได้ใหม่

หากพิจารณาในแง่วากยสัมพันธ์และหน้าที่จะพบว่า คำว่า “หลัง” สามารถปรากฏได้ในหลายบริบท ตั้งแต่ระดับวลี ประโยคเดียว ไปจนถึงประโยคซับซ้อน คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (1) เป็นคำนาม ทำหน้าที่เป็นกรรมของคำกริยา *ตบ* ในตัวอย่างที่ (2) คำว่า “หลัง” เป็นคำบุพบท ซึ่งเป็นส่วนประกอบของบุพบทวลี *หลังวัดตะไกร* คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (2) นำหน้านามวลี *วัดตะไกร* เพื่อบอกความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ ว่าสิ่งใดอยู่ที่ใดหรือตำแหน่งใด

ส่วนคำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (3) หากพิจารณาตามมุมมองของพระยาอุปกิตศิลปสาร (2546) พบว่าเป็นคำบุพบท นำหน้านามวลี *อาหารค่ำ* หากพิจารณาตามมุมมองของวิจิตร ภาณุพงศ์ (2520) กลับพบว่า ทั้งวลี *หลังอาหารค่ำ* จัดเป็นคำบอกเวลา เพื่อบอกเวลาของเหตุการณ์ในประโยคหลักกว่าเกิดขึ้นในเวลาใด

ในตัวอย่างที่ (4) มีการใช้คำว่า “หลัง” ในระดับประโยคที่มีความซับซ้อนขึ้น คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างนี้จึงเป็นคำเชื่อม ซึ่งทำหน้าที่แสดงความสัมพันธ์หรือเชื่อมความเข้าด้วยกัน ในมุมมองของพระยาอุปกิตศิลปสาร (2546) และอุดม วโรตม์สิขิตต์ (2555) จะเรียกว่า คำสันธาน (conjunction) ในมุมมองของนวรรธ พันธ์เมธา (2549) เรียกว่า คำเชื่อม และในมุมมองวิจิตร ภาณุพงศ์ (2520) เรียกว่า คำเชื่อมอนุพากย์ แต่อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556) กลับมองคำว่า “หลัง” ในตัวอย่างนี้เป็นคำบุพบท ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมอนุประโยค (subordinator) ในประโยคความซ้อน

นามวลี *วัน**หลัง*** ในตัวอย่างที่ (5) สามารถใช้เป็นคำบอกเวลาได้ในมุมมองของวิจิตร ภาณุพงศ์ (2520) สามารถจัดว่า *วัน**หลัง*** เป็นคำบอกเวลา แต่ในมุมมองของพระยาอุปกิตศิลปสาร

(2546) คำว่า “หลัง” ที่ปรากฏในตัวอย่างที่ (5) จัดเป็นคำวิเศษณ์ (adjective และ adverb) เนื่องจากสามารถขยายคำหลักให้มีความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น ในแง่เกี่ยวกับลักษณะเวลาได้ เช่นเดียวกับบอมารา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556) ที่จัดคำว่า “หลัง” ดังกล่าวเป็นคำคุณศัพท์ (adjective) ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนขยาย (modifier) ของคำนามหลัก วัน

เนื่องจากคำว่า “หลัง” ปรากฏในบริบทที่แตกต่างกันไป ส่งผลให้คำดังกล่าวสามารถแสดงความหมายได้หลากหลาย หรืออาจเรียกได้ว่า คำว่า “หลัง” ในภาษาไทย เป็นคำหลายความหมาย (polyseme) หมายถึงคำที่มีรูปเหมือนกัน ออกเสียงเหมือนกัน และมีโมณฑน์ ความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กัน (Evans, 2005, pp. 33)

ความหมายของคำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (1) เป็นความหมายพื้นฐาน คือซีกของร่างกายที่ตรงข้ามกับหน้าอก ส่วนในตัวอย่างที่ (2) คำว่า “หลัง” มีความหมายเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ (spatial relation) ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ (space) กับจุดอ้างอิง (reference point) กล่าวคือสามารถใช้คำว่า “หลัง” บอกตำแหน่งได้ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ที่ไหน (กึ่งกาณจน์ เทพกาญจนา, 2559, น. 151) ตัวอย่างที่ (3) บุพพทลี *หลังอาหารค่ำ* สามารถใช้แสดงเวลาได้ โดยใช้นามวลี *อาหารค่ำ* เป็นจุดอ้างอิงเวลาในการอธิบายความหมาย นั่นคือเวลาถัดจากเหตุการณ์อาหารค่ำสิ้นสุดลง ซึ่งเป็นความหมายที่ราชบัณฑิตสถานไม่ได้กล่าวถึงหรือนิยามไว้ เมื่อคำว่า “หลัง” ปรากฏในบริบทตัวอย่างที่ (4) จะเหลือเพียงการบอกลำดับเหตุการณ์เท่านั้น โดยเหตุการณ์ที่อยู่ในอนุประโยคที่มีคำว่า “หลัง” จะเกิดขึ้นก่อนและเป็นจุดอ้างอิงให้กับเหตุการณ์ในอนุประโยคหลัก ส่วนในตัวอย่างที่ (5) คำว่า “หลัง” ในนามวลี *วันหลัง* แสดงความหมายเกี่ยวกับเวลา โดยใช้ปัจจุบันวันนี้ หรือวันที่กล่าวประโยคนี้เป็นจุดอ้างอิง *วันหลัง* จึงหมายถึงอนาคตซึ่งไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าเป็นเมื่อใด

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า “หลัง” สามารถเป็นได้ทั้งคำนาม คำบุพพท และคำคุณศัพท์ อีกทั้งยังมีโครงสร้างและทำหน้าที่แตกต่างกันไป ความหมายที่แสดงมีความหลากหลาย ผู้วิจัยมองว่าคำนาม “หลัง” มีโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ไม่ซับซ้อนมากนัก เนื่องจากในภาษาไทยคำนามสามารถปรากฏได้ในโครงสร้างระดับวลี โดยคำนามสามารถปรากฏตามลำพังหรือปรากฏร่วมกับส่วนขยาย อีกทั้งคำนาม “หลัง” ยังแสดงความหมายพื้นฐานเกี่ยวกับส่วนของร่างกายที่ผู้ใช้ภาษามีความคุ้นเคยอยู่แล้ว จึงสนใจที่จะศึกษาคำว่า “หลัง” ในโครงสร้างที่ซับซ้อนขึ้นอย่างคำบุพพท โดยเฉพาะคำว่า “หลัง” ในบริบทตัวอย่างที่ (2) - (4) ที่สามารถแสดงความหมายได้ถึง 3 ความหมายที่แตกต่างกัน นั่นคือความหมายเชิงพื้นที่ ความหมายเชิงเวลา และความหมายที่เกี่ยวกับลำดับเหตุการณ์ ถึงแม้จะมิงานวิจัยเกี่ยวกับ

มโนทัศน์พื้นฐานของคำว่า “หลัง” ศุภชัย ตีระวิชัย (2556) แล้ว แต่เป็นการศึกษาที่เน้นในแง่ความหมายเท่านั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับโครงสร้างและหน้าที่ของคำดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาโครงสร้าง หน้าที่ และความหมายของคำว่า “หลัง” ที่เป็นคำบุพบท เนื่องจากผู้วิจัยเชื่อว่าโครงสร้าง หน้าที่ และความหมายมีความสัมพันธ์กัน จึงนำทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าวมาศึกษาไปด้วยกันเพื่อต่อยอดงานวิจัยในอดีต

ผู้วิจัยมุ่งหาคำตอบว่าในเชิงโครงสร้างคำบุพบท “หลัง” มีรูปแบบการปรากฏที่แตกต่างกันไปตามบริบทต่าง ๆ ได้กี่รูปแบบ อะไรบ้าง แต่ละรูปแบบการปรากฏของคำว่า “หลัง” ทำหน้าที่อะไร และคำบุพบท “หลัง” สามารถแสดงความหมายได้กี่ความหมาย อะไรบ้าง ทำให้วัตถุประสงค์ของบทความวิจัยนี้ คือวิเคราะห์โครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ หน้าที่ และความหมายของคำบุพบท “หลัง” ในภาษาไทยปัจจุบัน

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาคำบุพบท “หลัง” ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อหลัก ดังนี้

2.1 การจำแนกชนิดคำ

ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์การจำแนกชนิดคำของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556) ตามแนวคิดทฤษฎีไวยากรณ์ศัพท์การก (lexicase grammar) ทฤษฎีไวยากรณ์ศัพท์การกเป็นไวยากรณ์ที่พึ่งพาที่แสดงถึงความสัมพันธ์แบบพึ่งพาของคำแต่ละคำในประโยคหรือวลี การจำแนกชนิดคำตามแนวคิดทฤษฎีไวยากรณ์ศัพท์การกจะใช้เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์ ได้แก่ เกณฑ์การปรากฏร่วม (co-occurrence) และเกณฑ์การกระจายคำ (word distribution) โดยพิจารณาว่าคำนั้นสามารถปรากฏร่วมกับคำใดได้ หรือต้องปรากฏตำแหน่งใดของประโยค โดยวิเคราะห์จากรูปภาษาที่ปรากฏ โดยพิจารณาตัวอย่างภาษาจากคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ

จากเกณฑ์ข้างต้น อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556) ได้จำแนกชนิดคำออกเป็น 8 ชนิด ได้แก่ คำกริยา คำนาม คำคุณศัพท์ คำบุพบท คำวิเศษณ์ คำสันธาน คำปริมาณ และคำอนุภาค ดังนี้

คำกริยา (verb) คือคำที่ปรากฏหลังคำว่า **ไม่** ได้ เช่น เดิน สวย กิน เข้าใจ

คำนาม (noun) คือคำที่ไม่ปรากฏกับคำว่า **ไม่** เช่น ***ไม่คน *ไม่บ้าน** คำนามสามารถปรากฏหน้าคุณศัพท์ **นี้** ได้ เช่น **คนนี้ บ้านนี้** อีกทั้งยังสามารถปรากฏหน้าคำกริยา หลังคำกริยา หรือหลังคำบุพบทได้ เช่น **พ่อตัดต้นไม้ แม่อยู่ในครัว**

คำคุณศัพท์ (adjective) คือคำที่ปรากฏหลังคำนามเสมอ เช่น ข้อสรุปนั้น ภาษาต่าง ๆ คำคุณศัพท์ไม่สามารถปรากฏกับคำว่า ไม่ ได้ เช่น *ไม่นั้น *ไม่ต่าง ๆ *ไม่อื่น ๆ และปรากฏกับคำว่า นี้ ไม่ได้ เช่น *นี้นั้น *อื่น ๆ นี้ *ใต้นี้

คำบุพบท (preposition) จะปรากฏหน้าคำนามหรือคำกริยาในหน่วยสร้างไวยากรณ์ หมายถึงหน่วยสร้างที่ส่วนประกอบมีน้ำหนักเท่ากัน ไม่มีส่วนใดเป็นส่วนหลักและส่วนใดเป็นส่วนขยาย ทั้งสองส่วนมีความสำคัญเท่ากัน เช่น วางอยู่บนโต๊ะ เมื่อคุณมาถึง ละลายต่อบาป และคำบุพบทปรากฏกับคำว่า ไม่ ไม่ได้ เช่น *ไม่บน *ไม่เมื่อ *ไม่สำหรับ

คำวิเศษณ์ (adverb) สามารถปรากฏหน้าหรือหลังคำกริยา เช่น ไม่ชอบ คงต้องไป ร้องไห้ทันที แต่คำวิเศษณ์จะไม่ปรากฏกับคำว่า ไม่ เช่น *ไม่จะ *ไม่คง *ไม่ทัน และไม่ปรากฏกับตัวกำหนด นี้ เช่น *ไม่นี้ *คงนี้ *จะนี้

ทั้งนี้ คำเชื่อมสัมพันธ์สาร (discourse connector หรืออาจเรียกว่า transitional word) เช่น แล้ว ดังนั้น อย่างไรก็ตาม ฉะนั้น จัดเป็นคำวิเศษณ์ เนื่องจากกลุ่มคำดังกล่าว ปรากฏหน้าคำกริยาที่เป็นส่วนหลักของประโยค และทำหน้าที่เป็นส่วนขยายของภาคแสดง

คำสันธาน (conjunction) ปรากฏระหว่างหน่วยภาษา 2 หน่วยที่มีน้ำหนักเท่ากัน อาจเป็นระดับคำ วลี หรือประโยค คำสันธาน ได้แก่ คำว่า แต่ และ หรือ เช่น หน่วยเชื่อมที่ตรงข้ามกัน ตื่นเช้าแต่มาสาย หน่วยเชื่อมที่คล้ายกัน ชอบสีแดงและสีชมพู และหน่วยเชื่อมที่ให้เลือก จะกินหรือจะเที่ยว คำสันธานไม่ปรากฏกับคำว่า ไม่ เช่น *ไม่แต่ *ไม่และ *ไม่หรือ และไม่ปรากฏกับตัวกำหนด นี้ เช่น *แต่นี้ *และนี้ *หรือนี้

คำปริมาณ (quantifier) คือคำที่ปรากฏหน้าคำนามในหน่วยสร้างเข้าศูนย์ หมายถึงหน่วยสร้างที่ประกอบด้วยส่วนหลักและส่วนขยาย คำปริมาณ เช่น ครึ่งอัน ฝูงชน ทั้งเมือง คำปริมาณปรากฏกับคำว่า ไม่ ไม่ได้ เช่น *ไม่ครึ่ง *ไม่ฝูง *ไม่ทั้ง และไม่ปรากฏหน้าคำกริยาหลังคำกริยา หรือหลังคำบุพบท เช่น *ครึ่งเดิน *มองทั้ง *บนฝูง

คำอนุภาค (particle) คือคำที่ไม่ปรากฏกับคำว่า ไม่ เช่น *ไม่เหอะ *ไม่ໄ คำอนุภาคมักปรากฏหน้าสุดหรือหลังสุดของถ้อยความ โดยไม่สัมพันธ์กับคำใด ๆ ในถ้อยความ แต่ทำหน้าที่ทางสัมพันธ์สาร หรือที่เรียกว่า คำลงท้ายประโยค และคำอุทาน เช่น เฮ้ แหม นะ คะ ครับ หรือ หรือ

การจำแนกชนิดคำในภาษาไทยโดยใช้เกณฑ์ทางศัพทการกมีจุดเด่น คือการใช้เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์เป็นเกณฑ์หลักในการจำแนกชนิดคำ และมุ่งพิจารณาภาษาที่ใช้จริง อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับบริบท ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการปรากฏของคำว่า หลัง ที่สามารถปรากฏ

ได้ในหลากหลายบริบท จึงเห็นว่าเกณฑ์การจำแนกชนิดคำดังกล่าวเหมาะสมกับการวิเคราะห์ข้อมูลคำว่า “หลัง” ในภาษาไทย

เมื่อจำแนกชนิดคำของคำว่า “หลัง” ตามเกณฑ์ข้างต้นแล้ว คำว่า “หลัง” ที่เป็นคำบุพบท คือคำที่ปรากฏหน้าคำนามหรือคำกริยาในหน่วยสร้างไร้ศูนย์กลาง (exocentric construction) และไม่ปรากฏกับคำว่า **ไม่** (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2556, น. 53) ยกตัวอย่างเช่น

- (6) บ้านนอังก้านพันก็อยู่**หลัง**พระธาตุหลวง (***ไม่หลัง**พระธาตุหลวง)
- (7) **หลัง**เกิดเหตุเขาถูกส่งรักษาตัวในโรงพยาบาลใกล้เคียง (***ไม่หลัง**เกิดเหตุ)

ตัวอย่างที่ (6) - (7) คำว่า “หลัง” จัดเป็นคำบุพบท เนื่องจากปรากฏหน้าคำนาม *พระธาตุหลวง* และคำกริยา *เกิดเหตุ* ในหน่วยสร้างไร้ศูนย์กลาง และไม่สามารถปรากฏกับคำว่า **ไม่** ได้ตามเกณฑ์ที่กล่าวไปข้างต้น

2.2 คำหลายความหมาย

Tyler and Evans (2003) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์คำหลายความหมาย โดยมุ่งวิเคราะห์ความหมายของคำว่า “over” แนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการ (principled polysemy) ถูกพัฒนาและมีบทบาทมากขึ้น แนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการมองว่ารูปร่างภาษาหนึ่งสามารถมีความหมายที่แตกต่างกันได้หลายความหมาย โดยความหมายเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันในรูปของเครือข่ายความหมาย Tyler and Evans จึงได้แนะนำว่าจะต้องมีการกำหนดเกณฑ์ที่ใช้แยกความหมายต่าง ๆ ของรูปร่างภาษาออกจากกัน

เกณฑ์ในการระบุความหมายต้นแบบมี 3 เกณฑ์ (Evans & Green, 2006, pp. 344-345; นพดล นันทสุขเกษม, 2556, น. 20; นันทนา วงษ์ไทย, 2562, น. 94-101) ดังนี้

1. เกณฑ์ความดั้งเดิม (diachronic primacy) เป็นความหมายแรกที่พบในประวัติของคำนั้น ๆ (earliest attested meaning) โดยพิจารณาจากหลักฐานเชิงประวัติของความหมายนั้น ๆ ความหมายที่ดั้งเดิมที่สุดจะถือว่าเป็นความหมายต้นแบบ เช่น คำว่า “over” เมื่อสืบข้อมูลเชิงประวัติแล้วพบว่ามีความสัมพันธ์กับคำว่า “upan” ในภาษาสันสกฤต ‘higher’ ทั้งสองคำล้วนมีความสัมพันธ์กับสิ่งโคจรที่อยู่สูงกว่าสิ่งอ้างอิง ทำให้สามารถระบุได้ว่าความหมาย ‘above’ เป็นความหมายต้นแบบของคำว่า “over”

2. เกณฑ์ความสามารถทำนายความหมายอื่น (ease of predicting sense extensions) นั่นคือสามารถคาดการณ์การขยายความหมายไปสู่ความหมายอื่น ๆ ได้ง่าย

หากความหมายใต้ง่ายต่อการคาดการณ์ความหมายที่ขยายออกไปได้มาก ความหมายนั้นยิ่งมีความเป็นไปได้มากที่จะเป็นความหมายต้นแบบ

3. เกณฑ์ความโดดเด่นในเครือข่ายความหมาย (predominance in the semantic network) ความหมายต้นแบบต้องเป็นความหมายที่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับความหมายอื่น ๆ ในเครือข่ายความหมาย เช่น คำว่า “over” มีความหมายแตกต่างกัน 15 ความหมาย ได้แก่ เหนือ อีกด้านหนึ่งของ เหนือและเลยไป เสร็จสิ้น ส่งให้ เกี่ยวกับเวลา ปกคลุม ดูอย่างละเอียด จุดสนใจ มากขึ้น เหนือและมากเกินไป ควบคุม ชอบมากกว่า สะท้อนกลับ และซ้ำ ความหมายเหล่านี้ส่วนใหญ่เกี่ยวกับสิ่งโคจรที่อยู่สูงกว่าสิ่งอ้างอิง ความหมายต้นแบบของคำว่า “over” จึงหมายความว่า ‘above’

ส่วนเกณฑ์ในการจำแนกความหมายขยายออกจากความหมายหลัก (Evans, 2005) มีดังนี้

1. เกณฑ์ทางความหมาย (meaning criterion) ความหมายนั้นจะเป็นความหมายที่แตกต่างจากเดิมได้ต่อเมื่อมีความหมายเพิ่มขึ้น ซึ่งความหมายที่เพิ่มขึ้นมานั้นไม่เด่นชัดในความหมายอื่น ๆ เช่น การวิเคราะห์คำนามนามธรรม (abstract noun) คำว่า time ในประโยค The time for a decision has arrived/come. คำว่า time ในประโยคนี้ไม่ได้แสดงความหมายของระยะเวลา (duration) แล้ว แต่จะแสดงความหมายจุดของเวลาแทน ซึ่งความหมายจุดของเวลาเป็นความหมายที่เพิ่มขึ้นมาและไม่พบในความหมายอื่น ๆ ของคำว่า time

2. เกณฑ์ทางการอธิบายโน้ตศัพท์ (concept elaboration criterion) รูปภาษามีการเลือกคำที่มีความหมายบางประเภทมาปรากฏร่วม (semantic selection restriction) โดยเลือกการปรากฏในโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์หรือเลือกที่จะปรากฏร่วมกับโครงสร้างเฉพาะเท่านั้น เช่น

(a) Time flies when you’re having fun.

(b) Time flows on forever.

(Evans, 2005, pp. 43, 50)

คำว่า time ในประโยค (a), (b) มีลักษณะความยืดหยุ่นในเชิงเวลา (temporal compression) คำว่า time จึงเลือกที่จะปรากฏกับคำกริยาแสดงการเคลื่อนไหว เช่น flies และ flows เพื่อใช้อธิบายลักษณะของเวลาในตัวอย่างดังกล่าว

3. เกณฑ์ทางไวยากรณ์ (grammatical criterion) คำนี้นั้นสามารถปรากฏในโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากความหมายอื่น ๆ ได้ หรืออาจจะปรากฏภายในโครงสร้างเฉพาะบางโครงสร้าง เช่น

(a) Time flies when you're having fun.

(c) Due to the volatile nature of the market, we left instructions to sell at an appropriate time.

(Evans, 2005, pp. 50, 54)

คำว่า time ในประโยค (a) ที่มีความหมายช่วงเวลา (moment sense) จะมีลักษณะทางไวยากรณ์แตกต่างกับคำว่า time ในประโยค (c) ที่มีความหมายระยะเวลา (duration sense) โดยคำว่า time ในประโยค (a) เป็นคำนามนับไม่ได้ (mass noun) ไม่สามารถปรากฏร่วมกับคำกำกับนามไม่เจาะจง (indefinite article) ได้ ส่วนคำว่า time ในประโยค (c) เป็นคำนามนับได้ (count noun) สามารถปรากฏร่วมกับคำกำกับนามได้ จึงแยกต่างความหมายออกเป็นสองความหมายได้

จากเกณฑ์ที่ Evans ได้เสนอมาข้างต้น เกณฑ์การแยกต่างทางความหมายข้อ 1 ถือว่ามีความสำคัญที่สุด ความหมายของรูปภาษานั้นจะถือว่าเป็นความหมายอีกความหมายหนึ่งที่แยกออกมาได้ จะต้องเป็นความหมายที่ผ่านเกณฑ์ข้อที่ 1 เป็นสำคัญ นั่นคือเกณฑ์ทางความหมาย ส่วนเกณฑ์ที่เหลือจะผ่านทั้งหมดหรือเพียงข้อใดข้อหนึ่งก็ได้ กล่าวคือถ้าผ่านเกณฑ์ข้างต้นเพียงสองเกณฑ์ก็สามารถแยกต่างเป็นความหมายใหม่ได้

ในการวิเคราะห์ความหมายของคำว่า หลัง ตามแนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการ (principled polysemy) ที่เสนอโดย Tylers and Evans (2003) และพัฒนาโดย Evans (2005) จะพิจารณาว่าความหมายหนึ่งแยกต่างจากอีกความหมายหนึ่งได้จะต้องผ่านเกณฑ์การวิเคราะห์ความหมายขยาย 2 เกณฑ์ขึ้นไป ยกตัวอย่างเช่น การแยกต่างความหมายขยาย ‘ตำแหน่งที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า’ ออกจากความหมายต้นแบบ ‘ซีกของร่างกายที่ตรงข้ามกับบอก’ พิจารณาตัวอย่างที่ (8) - (9) ซึ่งนำตัวอย่างข้อมูลมาจากคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติฯ

(8) บ้าปวดหลังมา 2-3 วันแล้ว

(9) บ้านของเขาอยู่หลังโรงเรียน

จากตัวอย่าง คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (8) แสดงความหมาย ‘ซีกของร่างกายที่ตรงข้ามกับอก’ ส่วนคำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (9) ‘ตำแหน่งที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า’ เมื่อพิจารณาไปตามเกณฑ์การวิเคราะห์ความหมายขยาย ดังนี้

เกณฑ์ทางความหมาย คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (9) แสดงความหมายที่แตกต่างไปจากความหมาย ‘ซีกของร่างกายที่ตรงข้ามกับอก’ ซึ่งถือเป็นความหมายดั้งเดิม ที่ปรากฏเป็นความหมายแรกของคำว่า “หลัง” โดยคำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (9) แสดงความสัมพันธ์เชิงพื้นที่เพิ่มขึ้นมาจากความหมายดั้งเดิม ซึ่งต่างไปจากความหมายของคำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (8) ที่แสดงความหมายเกี่ยวกับส่วนของร่างกาย จึงถือว่าผ่านเกณฑ์ทางความหมาย

เกณฑ์ทางการอธิบายมโนทัศน์ คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (9) ที่แสดงความหมาย ‘ตำแหน่งที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า’ จะเลือกปรากฏกับนามวลีที่เป็นสถานที่ ซึ่งใช้เป็นจุดอ้างอิงในการแสดงความสัมพันธ์เชิงพื้นที่เท่านั้น

เกณฑ์ทางไวยากรณ์ คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (9) แสดงความหมาย ‘ตำแหน่งที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า’ เมื่อปรากฏในโครงสร้างบุพบทวลีเท่านั้น โดยคำว่า “หลัง” จะปรากฏหน้านามวลีที่เป็นสถานที่ การปรากฏในโครงสร้างวากยสัมพันธ์นี้ทำให้คำว่า “หลัง” ไม่ใช่คำนามอีกต่อไป แต่จัดเป็นคำบุพบท

จะเห็นได้ว่า ความหมาย ‘ตำแหน่งที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า’ ของคำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (9) ผ่านเกณฑ์การวิเคราะห์ความหมายข้างต้นทั้ง 3 ข้อ จึงสามารถแยกความหมายนี้ออกเป็นอีกความหมายหนึ่งได้ตามแนวคิดที่ใช้ศึกษา

3. ข้อมูลและวิธีการวิจัย

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะแบ่งวิธีวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การเลือกแหล่งข้อมูล การเก็บตัวอย่างข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล มีรายละเอียด ดังนี้

3.1 การเลือกแหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกเก็บตัวอย่างประโยคที่มีคำว่า “หลัง” ปรากฏอยู่ จากคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ (Thai National Corpus: TNC) เนื่องจากข้อมูลจากคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติเป็นภาษาปัจจุบัน มีความเป็นธรรมชาติ และเป็นภาษาที่ใช้ในสถานการณ์จริงในโอกาสต่าง ๆ ข้อมูลภาษาที่ได้มีความหลากหลายทั้งด้านเนื้อหา และประเภทของข้อมูล อีกทั้ง ข้อมูลภาษาที่ปรากฏเป็นคลังข้อมูลมีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ตั้งแต่ระดับทางการ กึ่งทางการ จนถึงระดับสนทนา ทำให้ข้อมูลที่ได้มีความหลากหลาย ส่งผลให้การวิเคราะห์มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.2 การเก็บข้อมูล

ข้อมูลภาษาที่ใช้ศึกษาในบทความวิจัยนี้เป็นตัวอย่างประโยคที่มีคำว่า “หลัง” ปรากฏอยู่ จำนวน 1,680 ตัวอย่าง จากคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ (Thai National Corpus: TNC) โดยสามารถเข้าถึงผ่านเว็บไซต์ <http://www.arts.chula.ac.th/~ling/tnc3/>

เมื่อระบุคำสำคัญ (keyword) “หลัง” ลงในช่องค้นหา (SEARCH) โปรแกรมจะแสดงข้อมูลทั้งหมดจากทุกหมวดเอกสารที่มีคำว่า “หลัง” ปรากฏ จำนวนทั้งสิ้น 24,475 ตัวอย่าง โดยข้อมูลข้างต้นจะแบ่งออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ บันเทิงคดี (fiction) 7,661 ตัวอย่าง หนังสือพิมพ์ (newspaper) 5,501 ตัวอย่าง เอกสารที่ไม่ใช่เชิงวิชาการ (non-academic) 4,109 ตัวอย่าง เอกสารวิชาการ (academic) 4,579 ตัวอย่าง เอกสารทางกฎหมาย (law) 124 ตัวอย่าง และเบ็ดเตล็ด (miscellaneous) 2,501 ตัวอย่าง

การเก็บข้อมูลผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลตัวอย่างประโยคจากทั้ง 6 ประเภทเอกสาร ประเภทละ 1,000 ตัวอย่าง โดยเลือกจำนวนที่จะแสดงผล Amount เป็น 1,000 แต่เนื่องจากประเภทเอกสารทางกฎหมาย (law) มีเพียงแค่ 124 ตัวอย่าง ผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลในหมวดดังกล่าวเท่าจำนวนที่ปรากฏบนคลังข้อมูล

อย่างไรก็ตาม การแสดงผลของ TNC พบว่าในบางตัวอย่างประโยค คำว่า “หลัง” ปรากฏมากกว่า 1 ตำแหน่ง ผู้วิจัยจึงใส่เครื่องหมายถูก (✓) ไว้หน้า concord เพื่อให้โปรแกรมสุ่มเลือกคำว่า “หลัง” เพียงหนึ่งตำแหน่งที่ปรากฏในตัวอย่างประโยคข้างต้น และคัดเลือกข้อมูลที่ไม่อยู่ในขอบเขตการศึกษาออก ได้แก่ ข้อมูลที่เป็นชื่อเฉพาะหรือสำนวน

ผู้วิจัยคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (sample) โดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973, pp. 727-728) จำนวนประชากร (population) ของคำว่า “หลัง” คือ 5,124 ตัวอย่าง และค่าความคลาดเคลื่อน (e) ผู้วิจัยกำหนดไว้ที่ 0.02 จากค่าความคลาดเคลื่อน 0.01-0.05 เพื่อให้จำนวนข้อมูลเหมาะสมกับการวิจัยนี้ จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องเก็บจึงเท่ากับ 1,680 ตัวอย่าง

การสุ่มข้อมูลตัวอย่างประโยคจากคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ มีการแสดงข้อมูลประโยคซ้ำจากหมวดหมู่เดียวกัน เช่น บ้านหลังเล็กหลังน้อย บ้านหลังเล็กหลังน้อย ข้อมูลที่ได้จึงเกาะกลุ่ม ไม่กระจาย ทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลคำว่า “หลัง” จากทุกประเภทได้ เพื่อหลีกเลี่ยงการแสดงผลข้อมูลที่ซ้ำกันและสามารถเก็บข้อมูลได้จากทุกประเภท ผู้วิจัยจึงคำนวณค่าการกระจายข้อมูล ดังนี้ ผลรวมทั้งหมดของข้อมูลทุกประเภท ÷ ผลการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างของ ทาโร่ ยามาเน่ = $5,124 \div 1,680 = 3.05$ (เมื่อปัดเศษทิ้งจะได้เท่ากับ 3) ดังนั้น

ผู้วิจัยจึงเลือกเก็บข้อมูลคำว่า “หลัง” ในทุกบรรทัดที่ 3 จากตัวอย่างประโยคทั้งหมด 5,124 ประโยค จนครบจำนวนข้อมูลที่ต้องการทั้งหมด 1,680 ประโยค

ผู้วิจัยบันทึกตัวอย่างประโยคทุกประเภท รวมทั้งหมด 5,124 ประโยค ไว้ในโปรแกรม Microsoft Excel และคัดเลือกข้อมูลทุกประโยคที่ 3 เรียบร้อยแล้ว พบว่าข้อมูลที่มีคำว่า “หลัง” ปรากฏทั้งสิ้น 1,708 ตัวอย่าง ซึ่งมีจำนวนมากกว่าขนาดกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ นั่นคือ 1,680 ตัวอย่าง จึงจำเป็นต้องตัดทอนข้อมูล ผู้วิจัยจึงคำนวณลำดับบรรทัดที่จะตัดทอน เพื่อให้การตัดทอนนั้นมีการกระจายข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยคำนวณ ดังนี้ จำนวนข้อมูลที่เก็บจากทุกประเภท ÷ จำนวนที่จำเป็นต้องตัดทอน = $1,680 \div 28 = 60$ ผู้วิจัยจึงตัดทอนข้อมูลในทุกบรรทัดที่ 60 ออกเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,680 ตัวอย่างพอดี

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การวิเคราะห์โครงสร้าง หน้าที่ และความหมายของคำว่า “หลัง” โดยการวิเคราะห์โครงสร้างจะจำแนกชนิดคำของคำว่า “หลัง” โดยใช้เกณฑ์การจำแนกหมวดคำด้วยเกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์ของอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556) ภายใต้แนวคิดทฤษฎีไวยากรณ์พึ่งพาศัพท์การก (lexicase dependency grammar) พร้อมพิจารณาหน้าที่ของคำว่า “หลัง” ในโครงสร้างต่าง ๆ ส่วนการวิเคราะห์ความหมายของคำว่า “หลัง” จะแยกต่างความหมายโดยใช้แนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการ (principled polysemy) ที่เสนอโดย Tylers and Evans (2003) และพัฒนาโดย Evans (2005) เพื่อจำแนกความหมายต่าง ๆ ออกจากกัน

4. ผลการวิจัย

เมื่อพิจารณาการจำแนกชนิดคำของคำว่า “หลัง” ตามเกณฑ์การจำแนกหมวดคำของอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556) สามารถจำแนกได้ 4 ชนิดคำ ได้แก่ คำนาม คำคุณศัพท์ คำวิเศษณ์ และคำบุพบท โดยคำบุพบท “หลัง” จะปรากฏหน้าคำนามหรือหน้าคำกริยาในหน่วยสร้างไร้ศูนย์กลาง (exocentric construction) ซึ่งหน่วยสร้างไร้ศูนย์กลาง หมายถึงหน่วยสร้างที่ส่วนประกอบมีความสำคัญเท่ากัน กล่าวคือไม่มีส่วนใดเป็นส่วนหลักและส่วนใดเป็นส่วนขยาย และไม่สามารถตัดส่วนใดส่วนหนึ่งออกได้ (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2556, น. 53) และเมื่อทดสอบจะพบว่าคำบุพบทไม่สามารถปรากฏกับคำว่า **ไม่** ได้ เช่น คำว่า “หลัง” ในตัวอย่าง (10) - (11)

(10) ดวงตา**หลัง**กรอບแ่วนทอประกายวับ

(11) มาริสาชอบเล่นอินเทอร์เน็ต¹ **หลัง**กลับจากโรงเรียน

ในตัวอย่างที่ (10) คำบุพบท “หลัง” ปรากฏหน้าคำนาม *กรอບแ่วน* ในบุพบทวลี *หลังกรอບแ่วน* มีคำบุพบท “หลัง” และคำนาม *กรอບแ่วน* เป็นส่วนหลัก กล่าวคือไม่สามารถตัดคำบุพบท “หลัง” (*ดวงตากรอບแ่วนทอประกายวับ) หรือคำนาม *กรอບแ่วน* (*ดวงตา**หลัง**ทอประกายวับ) ออกได้ เนื่องจากผิดหลักไวยากรณ์หรืออาจทำให้ความหมายต่างออกไปจากเดิม หากทดสอบการปรากฏร่วม โดยเติมคำว่า **ไม่** หน้าคำว่า “หลัง” ดังนี้ *ดวงตา**ไม่หลัง**กรอບแ่วนทอประกายวับ พบว่าไม่สามารถปรากฏร่วมกันได้ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การทดสอบคำบุพบท

เช่นเดียวกับคำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (11) ปรากฏในบุพบทวลี *หลังกลับจากโรงเรียน* โดยคำว่า “หลัง” ปรากฏหน้าคำกริยา *กลับ* ซึ่งในเกณฑ์ของอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556) คำบุพบทสามารถปรากฏหน้าคำกริยาที่เป็นส่วนหลักของประโยคได้ เมื่อทดสอบคำว่า “หลัง” ด้วยเกณฑ์การปรากฏร่วมกับคำว่า **ไม่** ดังนี้ *มาริสาชอบเล่นอินเทอร์เน็ต**ไม่หลัง**กลับจากโรงเรียน พบว่าไม่สามารถปรากฏได้ เป็นไปตามเกณฑ์การทดสอบคำบุพบทข้างต้น

รูปแบบการปรากฏของคำบุพบท “หลัง” แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ ปรากฏหน้าคำนาม และหน้าคำกริยา ซึ่งโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ที่แตกต่างกันส่งผลให้คำบุพบท “หลัง” ทำหน้าที่แตกต่างกันไป ดังรายละเอียด

4.1 คำว่า “หลัง” หน้าคำนาม

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ (2554, น. 115) ได้จัดหมวดหมู่คำบุพบทที่ตามด้วยคำนามในภาษาไทยตามรูปการก² ที่ปรากฏร่วม ซึ่งคำว่า “หลัง” จัดเป็นคำบุพบทบ่งบอกสถานที่ (locational) ประเภทระบุที่ตั้ง (terminus) โดยคำนามที่ตามมาจะได้รับกรการสัมพันธ์สถานที่ ดังตัวอย่าง (12) - (13)

(12) ประตูทางเข้าทำอย่างลึกลับอยู่**หลัง**ชั้นหนังสือ

(13) เธอกำลังหลับไป**หลัง**ต้นไม้

¹ คำว่า “อินเทอร์เน็ต” ในตัวอย่างที่ (11) ผู้วิจัยสะกดตามต้นฉบับข้อมูลในฐานข้อมูลของคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ

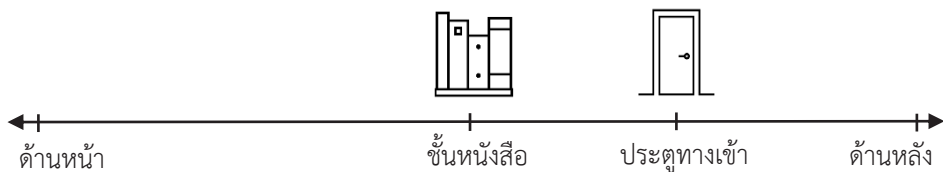
² การก (case) หมายถึง ลักษณะทางไวยากรณ์ของคำนาม ที่ระบุหน้าที่ของคำนามในวลี อนุประโยค หรือ ประโยค

ในตัวอย่าง (12) - (13) คำบุพบท “หลัง” ปรากฏหน้าคำนาม [บุพบท “หลัง” + คำนามสถานที่] ในบุพบทวลี คำว่า “หลัง” ในเชิงโครงสร้างจะทำหน้าที่เป็นส่วนหลักของบุพบทวลี *หลัง* ชั้นหนังสือ และ *หลัง* ต้นไม้ ตามลำดับ ส่วนคำนาม *ชั้นหนังสือ* และ *ต้นไม้* ในตัวอย่างข้างต้นทำหน้าที่เป็นส่วนหลักร่วมของบุพบทวลีนั้น ๆ ในทางความหมายคำว่า “หลัง” จะทำหน้าที่บอกสถานที่ด้วยการระบุตำแหน่งว่า อยู่ด้านหลังของชั้นหนังสือ และอยู่ด้านหลังของต้นไม้

คำบุพบทในโครงสร้างดังกล่าวจึงแสดงความหมาย “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” สามารถอธิบายความหมายได้โดยการเปรียบเทียบกับร่างกายมนุษย์ ศุภชัย ตະวิชัย (2556, น. 144) ได้อธิบายว่าผู้ใช้ภาษาจะแปลงสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ ซึ่งมีสรีระที่ตั้งฉากกับพื้นโลก กล่าวคือเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ เป็นมนุษย์ ซีกของร่างกายส่วนที่เป็นอกจะเรียกว่า ด้านหน้า และส่วนซีกที่อยู่ตรงข้ามอกจะเรียกว่า ด้านหลัง ดังตัวอย่าง (12) - (13)

ภาพที่ 1

ผังภาพแสดงความหมาย “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” ของคำว่า “หลัง” ในตัวอย่าง (12) ระบุทิศทางเข้าทำอย่างลึกลับอยู่*หลัง*ชั้นหนังสือ

จากตัวอย่างที่ (12) สามารถอธิบายความหมาย “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” ของคำว่า “หลัง” โดยใช้ ชั้นหนังสือ เป็นจุดอ้างอิง แล้วเปรียบเทียบชั้นหนังสือเป็นร่างกายมนุษย์ ซึ่งการเปรียบเทียบข้างต้นถือเป็นกระบวนการอุปมาอุปไมย (metaphor) กระบวนการนี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมองเห็นความคล้ายคลึงบางประการของสิ่งที้นำมาเปรียบเทียบ (กึ่งกาญจน์ เทพกาญจนา, 2559, น. 159) ในตัวอย่างที่ (12) สามารถเปรียบเทียบชั้นหนังสือเป็นร่างกายมนุษย์ได้เนื่องจากมองเห็นความคล้ายคลึงระหว่างร่างกายมนุษย์ซีกอกหรือซีกข้างหน้ากับด้านหน้าของชั้นหนังสือ และซีกหลังของร่างกายกับด้านหลังของตู้หนังสือ ฉะนั้นสิ่งที่อยู่ถัดจากซีกอกหรือซีกหน้าจะถือว่าอยู่ด้านหน้าของชั้นหนังสือ ส่วนสิ่งที่อยู่ถัดจาก

ซีกตรงข้ามหรือซีกหลังจะถือว่าอยู่ด้านหลังของชั้นหนังสือ จากตัวอย่างข้างต้นจึงสามารถระบุตำแหน่งของประตูทางเข้าได้ว่าอยู่ถัดจากชั้นหนังสือไปทางด้านหลัง หรืออยู่หลังชั้นหนังสือนั่นเอง เช่นเดียวกับคำบุพบท “หลัง” ในตัวอย่าง (13)

ภาพที่ 2

ผังภาพแสดงความหมาย “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” ของคำว่า “หลัง” ในตัวอย่าง (13) เรอกลิ้งหลบไปหลังต้นไม้

บุพบทวลี หลังต้นไม้ ในตัวอย่างที่ (13) สามารถอธิบายความหมายโดยใช้ต้นไม้เป็นจุดอ้างอิง แล้วเปรียบเทียบต้นไม้เป็นร่างกายมนุษย์ สิ่งที่อยู่ถัดจากซีกหน้าจะถือว่าอยู่ด้านหน้าต้นไม้ ส่วนสิ่งที่อยู่ถัดจากซีกตรงข้ามหรือซีกหลังจะถือว่าอยู่ด้านหลังต้นไม้ เมื่อกล่าวว่า เรอกลิ้งหลบไปหลังต้นไม้ ตำแหน่งของเธอ จึงอยู่ถัดจากซีกหลังของต้นไม้ หรืออยู่ด้านหลังต้นไม้นั่นเอง

คำบุพบท “หลัง” นอกจากจะเป็นส่วนหลักในบุพบทวลีบ่งบอกสถานที่แล้ว ยังสามารถใช้บ่งชี้ช่วงเวลาได้อีกด้วย คำบุพบทบ่งบอกเวลาจะมีการสัมพันธ์เวลา เมื่อตามด้วยคำนามที่มีความหมายเป็นเวลาปรากฏร่วมด้วย เช่น ตัวอย่าง (14) - (15)

(14) ให้เริ่มงานหลังปีใหม่นะ

(15) หลังห้าโมงเย็นก็มาได้นี่นา

ตัวอย่างที่ (14) ในแง่โครงสร้างบุพบทวลี หลังปีใหม่ มีคำบุพบท “หลัง” ทำหน้าที่เป็นส่วนหลัก และนามวลี ปีใหม่ ที่ปรากฏตามมาทำหน้าที่เป็นส่วนหลักร่วม เช่นเดียวกับบุพบทวลี หลังห้าโมงเย็น ในตัวอย่างที่ (15) ที่มีคำบุพบท “หลัง” ทำหน้าที่เป็นส่วนหลักร่วมกับนามวลี ห้าโมงเย็น ทำให้สามารถแสดงความหมายในเชิงเวลาได้ นั่นคือให้เริ่มงานเมื่อปีใหม่ผ่านพ้นไปแล้ว และสามารถมาได้เมื่อผ่านห้าโมงเย็นไปแล้ว ตามลำดับ

บุพพทวลีที่มีโครงสร้างเป็นคำบุพพท “หลัง” ตามด้วยคำนามที่ใช้บอกเวลาหรือคำนามที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ [คำบุพพท “หลัง” + คำนามบอกเวลา/เหตุการณ์] สามารถแสดงความหมายในแง่ “ลำดับเวลา” ได้ เช่น ในตัวอย่างที่ (15) - (16)

ภาพที่ 3

ผังภาพแสดงความหมาย “ลำดับเวลา” ของคำว่า “หลัง” ในตัวอย่าง (15) **หลัง**ห้าโมงเย็นก็มาได้นี่นา

การลำดับเวลาในตัวอย่างที่ (15) ยีตนามวลีบอกเวลา *ห้าโมงเย็น* เป็นจุดอ้างอิงเมื่อกล่าวว่ **หลังห้าโมงเย็น** หมายถึงเวลาใดเวลาหนึ่งที่ผ่านหรือเลยห้าโมงเย็นมาแล้ว อาจเป็นเวลาหกโมงเย็นหรือหนึ่งทุ่มก็ได้ เพราะไม่ได้เจาะจงเวลาที่แน่นอน ทราบเพียงแค่ว่าเป็นเวลาที่ผ่านมาแล้วเท่านั้น ตัวอย่างประโยค **หลังห้าโมงเย็นก็มาได้นี่นา** จึงหมายถึงสามารถมาได้เมื่อผ่านเวลาห้าโมงเย็นมาแล้ว เช่นเดียวกับบุพพทวลี **หลังปีใหม่** ในตัวอย่างที่ (14) สามารถใช้ผังภาพเดียวกับในตัวอย่างที่ (15) อธิบายได้ โดยให้นามวลี *ปีใหม่* เป็นจุดอ้างอิงเวลา **หลังปีใหม่** จึงเป็นเวลาตั้งแต่ปีใหม่สิ้นสุดไปแล้วเป็นต้นไป

เช่นเดียวกับการลำดับเวลาในบุพพทวลีบอกเวลาที่มีโครงสร้างเป็นคำบุพพท “หลัง” ตามด้วยนามวลีที่เป็นเหตุการณ์ เช่น ตัวอย่างที่ (16) จะใช้นามวลีเหตุการณ์เป็นจุดอ้างอิงเช่นเดียวกับนามวลีบอกเวลาในตัวอย่างที่ (15) ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4

ผังภาพแสดงความหมาย “ลำดับเวลา” ของคำว่า “หลัง” ในตัวอย่าง (16) **หลัง**สงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2492 กรมโลหกิจ กรมทรัพยากรธรณีในปัจจุบัน ได้ดำเนินการสำรวจและขุดเจาะหลุมปิโตรเลียมในแหล่งฟาง

การแสดงความหมายการบอกเวลาในตัวอย่างที่ (16) ยึดนามวลี *สงครามโลกครั้งที่ 2* เป็นจุดอ้างอิงเวลา ฉะนั้น *หลังสงครามโลกครั้งที่ 2* หมายถึงช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงจนถึงปัจจุบัน เมื่อกล่าวว่า *หลังสงครามโลกครั้งที่ 2* ในปี พ.ศ. 2492 *กรมโลหกิจ กรมทรัพยากรธรณีในปัจจุบัน* ได้ดำเนินการสำรวจและขุดเจาะหลุมปิโตรเลียมในแหล่งฟาง แสดงว่า *กรมโลหกิจฯ* ได้ดำเนินการสำรวจและขุดเจาะหลุมปิโตรเลียมในช่วงเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2492 สิ้นสุดลงไปแล้ว

ความหมายการบอก “ลำดับเวลา” สามารถแยกเป็นอีกหนึ่งความหมายที่ต่างไปจากเดิมได้ เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์การจำแนกความหมายของแนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการ (principled polysemy) (Evans, 2005; Tylers & Evans, 2003) โดยผู้วิจัยจะเปรียบเทียบความหมาย “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” ในตัวอย่างที่ (13) กับความหมาย “ลำดับเวลา” ในตัวอย่างที่ (14) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

เกณฑ์ทางความหมาย คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (13) แสดงความหมาย “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” ซึ่งเป็นความหมายในเชิงพื้นที่ แต่คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (14) แสดงความหมาย “ลำดับเวลา” ซึ่งเป็นความหมายเชิงเวลา จึงถือว่าผ่านเกณฑ์ทางความหมาย

เกณฑ์ทางการอธิบายโมโนทัศน์ คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (13) ปรากฏหน้าคำนาม และเลือกปรากฏเฉพาะกับคำนามเชิงพื้นที่ ซึ่งสามารถใช้ในการบอกตำแหน่งได้ แตกต่างกับคำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (14) ถึงแม้จะปรากฏหน้าคำนาม แต่เลือกปรากฏเฉพาะกับคำนามบอกเวลาและคำนามที่บอกเหตุการณ์เท่านั้น ซึ่งใช้เป็นวลีบอกเวลาได้ จึงถือว่าผ่านเกณฑ์นี้

เกณฑ์ทางไวยากรณ์ เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์การจำแนกชนิดคำที่กล่าวมาแล้ว พบว่า คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (13) และ (14) ต่างมีลักษณะเป็นคำบุพบท จึงถือว่าไม่มีความแตกต่างทางไวยากรณ์ ทำให้ไม่ผ่านเกณฑ์นี้

อย่างไรก็ตาม ความหมาย “ลำดับเวลา” ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดถึงสองเกณฑ์ ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้สามารถแยก “ลำดับเวลา” ออกมาเป็นอีกหนึ่งความหมายได้ หากเปรียบเทียบกับความหมายที่ผ่านเกณฑ์การแยกต่างทางความหมายทั้ง 3 เกณฑ์ ดังตัวอย่างที่ (9) ในหัวข้อ 2.2 จะพบว่าคำว่า “หลัง” ในตัวอย่างที่ (9) ผ่านเกณฑ์ทางไวยากรณ์ด้วย ซึ่งเกณฑ์ทางไวยากรณ์เป็นเกณฑ์ที่ Evans (2005) ให้ความสำคัญน้อยที่สุด จึงไม่จำเป็นต้องผ่านเกณฑ์นี้ เพราะหากผ่านเกณฑ์นี้หมายถึงมีการเปลี่ยนแปลงระดับไวยากรณ์ กล่าวคือ คำดังกล่าวปรากฏในโครงสร้างวากยสัมพันธ์ที่แตกต่างไปจากเดิม ส่งผลให้ชนิดคำต่างไปจาก

เดิมด้วย เกณฑ์ที่สำคัญที่สุดในการแยกต่างหากทางความหมายคือเกณฑ์ทางความหมาย เพราะหากไม่ผ่านเกณฑ์นี้ก็จะไม่สามารถแยกต่างหากออกมาเป็นความหมายใหม่ได้

4.2 คำว่า “หลัง” หน้าคำกริยา

คำบุพบท “หลัง” ที่ปรากฏหน้าคำกริยาหรือกริยาวลี อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556, น. 53, 55) ได้อธิบายไว้ว่า คำกริยาที่ตามหลังคำบุพบทอาจเป็นคำกริยาที่มีประธานหรือส่วนพึงพาอื่น ๆ ก็ได้ เนื่องจากคำกริยาถือเป็นส่วนหลักของประโยค ไม่จำเป็นที่บุพบทจะต้องอยู่ติดกับคำกริยาที่ตามมาข้างหลัง ดังนั้นคำบุพบทที่นำหน้ากริยาเดี่ยวหรือคำกริยาที่อยู่ในประโยคถือว่าเหมือนกัน เช่น ในตัวอย่างที่ (17) - (18)

(17) **หลัง**เลิกเรียนก็กลับบ้านแล้วรีบทำการบ้าน

(18) ตำรวจสหรัฐอเมริกาทิ้งสัตว์ป่าดุร้าย**หลัง**เจ้าของปล่อยออกมา

คำว่า “หลัง” ในตัวอย่างข้างต้นเป็นคำบุพบทที่ปรากฏร่วมกับกริยา *เลิก* ในตัวอย่างที่ (17) และกริยา *ปล่อย* ในตัวอย่างที่ (18) ตามทฤษฎีไวยากรณ์ศัพท์การกมองว่า ทั้งคำบุพบท “หลัง” และกริยาดังกล่าวล้วนเป็นส่วนหลักของประโยค โครงสร้างนี้แสดงความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ ซึ่งคำว่า “หลัง” ปรากฏหน้ากริยาวลีทั้งที่ไม่มีประธานในตัวอย่างที่ (17) นั่นคือ *หลังเลิกเรียน* และมีประธานในตัวอย่างที่ (18) คือ *หลังเจ้าของปล่อยออกมา* โดยคำว่า “หลัง” ในโครงสร้างข้างต้นจะปรากฏอยู่ต้นอนุประโยคทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมอนุประโยค (subordinator) เข้าด้วยกัน

ในตัวอย่างที่ (17) คำบุพบท “หลัง” ปรากฏอยู่ต้นอนุประโยค *หลังเลิกเรียน* ส่วนประโยคหลัก คือ *กลับบ้าน* เหตุการณ์ทั้งสองมีความสัมพันธ์กันคือ เหตุการณ์ในอนุประโยคเกิดขึ้นก่อน และเป็นจุดอ้างอิงให้กับเหตุการณ์ในประโยคหลักที่เกิดตามมา เช่นเดียวกับในตัวอย่างที่ (18) เหตุการณ์ในอนุประโยค *เจ้าของปล่อยออกมา* เกิดขึ้นก่อน แล้วตามมาด้วยเหตุการณ์ *ตำรวจสหรัฐอเมริกาทิ้งสัตว์ป่าดุร้าย* ในประโยคหลัก ซึ่งคำบุพบท “หลัง” ในตัวอย่างดังกล่าวทำหน้าที่เชื่อมทั้งสองเหตุการณ์เข้าด้วยกัน คำบุพบท “หลัง” จึงสามารถแสดงความหมายในการบอก “ลำดับเหตุการณ์” (sequence) โดยเหตุการณ์ในอนุประโยคหลังคำว่า “หลัง” จะเกิดขึ้นเป็นอันดับแรกหรือเกิดก่อนเหตุการณ์ในประโยคหลักดังตัวอย่างที่ (17) - (18)

ความหมาย “ลำดับเหตุการณ์” สามารถแยกต่างหากจากความหมาย “ลำดับเวลา” เมื่อพิจารณาเกณฑ์การจำแนกความหมายที่ได้กล่าวไปแล้วพบว่า ผ่านเกณฑ์ทางความหมาย โดย

ความหมาย “ลำดับเวลา” ใช้ในการบอกเวลา แต่ความหมาย “ลำดับเหตุการณ์” แสดงความสัมพันธ์หรือลำดับของเหตุการณ์ว่าเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นก่อน เหตุการณ์ใดเกิดตามมา ซึ่งทั้งสองความหมายมีความแตกต่างกัน ส่วนอีกเกณฑ์หนึ่งที่ความหมาย “ลำดับเหตุการณ์” มีความแตกต่างจากความหมาย “ลำดับเวลา” คือเกณฑ์ทางการอธิบายมโนทัศน์ กล่าวคือ คำว่า “หลัง” ที่แสดงความหมาย “ลำดับเวลา” ปรากฏหน้าคำนามหรือนามวลีบอกเวลาและเหตุการณ์ ซึ่งแตกต่างกับคำว่า “หลัง” ที่แสดงความหมาย “ลำดับเหตุการณ์” จะปรากฏหน้ากริยาหรือกริยาลีที่เป็นเหตุการณ์ จึงถือว่าความหมาย “ลำดับเหตุการณ์” ผ่านเงื่อนไขในการแยกต่างความหมาย

ผลการศึกษาพบว่า คำบุพบท “หลัง” มีรูปแบบการปรากฏ 2 รูปแบบ คือ หน้าคำนาม และหน้าคำกริยา โดยคำบุพบทที่ตามด้วยคำนามใช้บ่งบอกสถานที่หรือเวลาได้ คำบุพบท “หลัง” ที่ปรากฏหน้าคำนามสถานที่สามารถแสดงความหมายในเชิงพื้นที่ นั่นคือ “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” และส่วนคำบุพบท “หลัง” ที่ตามด้วยคำนามเวลาหรือเหตุการณ์สามารถใช้เป็นวลีบอกเวลาได้ โดยจะแสดงความหมายในแง่ “ลำดับเวลา” คำบุพบท “หลัง” อีกรูปแบบหนึ่ง คือคำว่า “หลัง” ปรากฏหน้าคำกริยา โดยจะปรากฏต้นอนุประโยค ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมอนุประโยค แสดงความหมายเชิง “ลำดับเหตุการณ์”

จะเห็นได้ว่าโครงสร้าง หน้าที่ และความหมายของคำว่า “หลัง” มีความสัมพันธ์กันเมื่อคำบุพบท “หลัง” ปรากฏในโครงสร้าง [บุพบท “หลัง” + คำนามสถานที่] ในโครงสร้างบุพบทวลีบอกตำแหน่ง คำว่า “หลัง” ในโครงสร้างนี้จะทำหน้าที่เป็นส่วนหลักของบุพบทวลีบอกสถานที่ ทำให้คำว่า “หลัง” ในโครงสร้างนี้แสดงความหมายเกี่ยวกับพื้นที่ นั่นคือการบอกตำแหน่งว่าสิ่งนั้นอยู่ใน “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” แต่เมื่อคำว่า “หลัง” ปรากฏในโครงสร้างที่ต่างออกไป หน้าที่และความหมายจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น คำว่า “หลัง” เปลี่ยนจากการปรากฏหน้าคำนามเป็นการปรากฏหน้าคำกริยา โดยปรากฏนำหน้าอนุประโยค ทำให้หน้าที่ของคำว่า “หลัง” ดังกล่าวเปลี่ยนไปเป็นตัวเชื่อมอนุประโยค ซึ่งตัวเชื่อมอนุประโยคดังกล่าวแสดงความหมายเชิง “ลำดับเหตุการณ์” แทนความหมายที่แตกต่างไปจากเดิม ในทางกลับกันอาจกล่าวได้ว่า คำว่า “หลัง” จะแสดงความหมาย “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” ได้นั้นต้องอยู่ในโครงสร้าง [บุพบท “หลัง” + คำนามสถานที่] เท่านั้น หากอยู่ในโครงสร้างที่ต่างออกไป ความหมายที่แสดงออกมาจะเป็นคนละความหมาย เช่นเดียวกับความหมายเชิง “ลำดับเหตุการณ์” คำว่าบุพบท “หลัง” จะปรากฏหน้าคำกริยาและปรากฏอยู่ต้นอนุประโยค

5. สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

บทความนี้ศึกษาโครงสร้าง หน้าที่ และความหมายของคำบุพบท “หลัง” ในภาษาไทย โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติฯ พบว่า คำว่า “หลัง” ที่เป็นคำบุพบทมีรูปแบบการปรากฏ 2 รูปแบบใหญ่ ได้แก่ คำบุพบท “หลัง” ที่ปรากฏหน้าคำนาม และคำบุพบท “หลัง” ที่ปรากฏหน้าคำกริยา โดยคำบุพบท “หลัง” ที่ตามด้วยคำนามจะทำหน้าที่เป็นส่วนหลักของบุพบทวลี และคำนามที่ตามมาทำหน้าที่เป็นส่วนหลักร่วมของบุพบทวลีดังกล่าว คำบุพบท “หลัง” ที่ตามด้วยคำนามสามารถแยกออกเป็น 2 รูปแบบย่อยคือ คำบุพบท “หลัง” + คำนามสถานที่ เช่น **หลัง**โรงเรียน **หลัง**บ้านประตู คำว่า “หลัง” ในรูปแบบนี้จึงแสดงความหมายเชิงพื้นที่ “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” เมื่อรวมเข้ากับคำนามสถานที่ที่ตามมาจึงกลายเป็นบุพบทวลีที่ใช้อธิบายตำแหน่งหรือสถานที่ได้ โดยใช้คำนามที่ตามหลังคำบุพบท “หลัง” เป็นจุดอ้างอิงในการบอกตำแหน่ง เช่น **หลัง**โรงเรียน หมายถึงอยู่ถัดจากโรงเรียนไปทางด้านหลัง ส่วนอีกหนึ่งประเภทย่อยคือ คำบุพบท “หลัง” + คำนามเวลา/เหตุการณ์ บุพบทวลีรูปแบบนี้สามารถนำมาใช้เป็นวลีบอกเวลาได้โดยคำว่า “หลัง” จะแสดงความหมายเชิง “ลำดับเวลา” เช่น **หลัง**เที่ยง **หลัง**สงครามเย็น หมายถึง เวลาที่ผ่านเที่ยงวันมาแล้ว และช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งตั้งแต่สงครามเย็นจบลงจนถึงปัจจุบัน ส่วนคำบุพบท “หลัง” ที่ตามด้วยคำกริยามักจะปรากฏต้นอนุประโยค ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมอนุประโยค แสดงความหมายเชิง “ลำดับเหตุการณ์” เช่น เราจะไปทะเล**หลัง**สอบเสร็จ เหตุการณ์ในอนุประโยค **หลัง**สอบเสร็จ เกิดขึ้นก่อนเหตุการณ์ เราจะไปทะเล ในประโยคหลัก

โครงสร้าง หน้าที่ และความหมายของคำว่า “หลัง” มีความสัมพันธ์กัน เมื่อคำบุพบท “หลัง” ปรากฏในโครงสร้างที่ต่างออกไป หน้าที่และความหมายจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น คำบุพบท “หลัง” ปรากฏหน้าคำนามสถานที่ในโครงสร้างบุพบทวลีบอกตำแหน่ง จะทำหน้าที่เป็นส่วนหลักของบุพบทวลีบอกสถานที่ดังกล่าว พร้อมแสดงความหมาย “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” แต่หากโครงสร้างเปลี่ยนไป คำว่า “หลัง” ปรากฏหน้าคำกริยาอยู่ต้นอนุประโยค จะทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมอนุประโยค และแสดงความหมายเชิง “ลำดับเหตุการณ์” แทนความหมายเดิมที่กล่าวมาก่อนหน้า

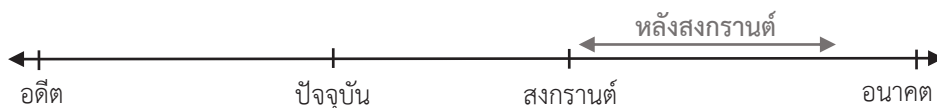
ความหมายเชิงพื้นที่ของคำว่า “หลัง” ศุภชัย ต๊ะวิชัย (2556) ได้ศึกษาเรื่อง มโนทัศน์พื้นที่ของคำดังกล่าว พบว่า คำว่า “หลัง” สามารถระบุตำแหน่งพื้นที่ได้ 4 มโนทัศน์ ได้แก่ มโนทัศน์หน้า มโนทัศน์หลัง มโนทัศน์บน และมโนทัศน์ล่าง โดยใช้การเปรียบเทียบในเชิงมานุษยวิทยาในการอธิบายความหมายเชิงพื้นที่ของคำว่า “หลัง” กล่าวคือเป็นการอธิบายความหมายเชิงพื้นที่โดยเปรียบเทียบวัตถุ สิ่งของ หรือสถานที่ที่เป็นร่างกายมนุษย์หรือร่างกาย

สัตว์ เมื่อมองวัตถุในแนวตั้งจะเปรียบวัตถุดังกล่าวให้เป็นมนุษย์ และเปรียบวัตถุให้เป็นสัตว์ เมื่อมองวัตถุในแนวระนาบ ความหมาย “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” จึงสอดคล้องกับมโนทัศน์หลัง กล่าวคือเมื่อต้องการอธิบายความหมายคำบุพบท “หลัง” ในโครงสร้างบุพบทวลีบอกตำแหน่ง สามารถเปรียบเทียบจุดอ้างอิงเป็นมนุษย์ได้ เช่น บ้านฉันอยู่หลังโรงเรียน สามารถอธิบายตำแหน่งของ บ้าน ได้โดยเปรียบเทียบจุดอ้างอิงโรงเรียนเป็นร่างกายมนุษย์ หากบ้านอยู่ถัดจากซีกด้านหน้าจะถือว่าอยู่ด้านหน้าของโรงเรียน แต่ถ้าบ้านอยู่ถัดจากซีกตรงข้ามหรือซีกหลังจะถือว่าอยู่ด้านหลังโรงเรียน

ส่วนการแสดงความหมาย “ลำดับเวลา” ปรากฏเฉพาะในรูปบุพบทวลีที่คำว่า “หลัง” ตามด้วยคำนามเวลาหรือเหตุการณ์เท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับที่ปราณี กุลละวณิชย์ (Kullavanijaya, 2003) ได้ศึกษาเรื่องตัวบ่งชี้เวลาในภาษาไทย กล่าวคือตัวบ่งชี้เวลาบางประเภทเป็นรูปแปรมาจากโครงสร้างนามวลีหรือบุพบทวลี เช่น หลังจาก มาจากนามวลี หลังจากนั้น และ ก่อนหน้า มาจากนามวลี ก่อนหน้านั้น อีกทั้ง การแสดงความหมาย “ลำดับเวลา” สามารถใช้กระบวนการอุปลักษณะในการอธิบายเวลาที่มีการเคลื่อนที่ได้ โดยการอธิบายความหมายเชิงเวลาจะมีความคล้ายคลึงกับการอธิบายความหมายเชิงพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับ Chen (2014, pp. 130) ที่แสดงความเห็นว่าสามารถใช้ความหมายเชิงพื้นที่ในการอธิบายความหมายเชิงเวลาได้ โดยการกำหนดจุดอ้างอิงเวลา ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5

ผังภาพแสดงความหมาย “ลำดับเวลา” ของคำว่า “หลัง” ในตัวอย่าง (19) เราจะไปไหนกันดีหลังสงกรานต์

จากตัวอย่างที่ (19) สามารถใช้นามวลี *สงกรานต์* เป็นจุดอ้างอิงเวลาได้ ด้านหน้าสงกรานต์ถือว่าเป็นเวลาที่ยังไม่ผ่านพ้นสงกรานต์ ส่วนด้านหลังเป็นเวลาที่ผ่านสงกรานต์พ้นมาแล้ว เมื่อกล่าวว่า *หลังสงกรานต์* จึงหมายถึงเวลาเมื่อสงกรานต์สิ้นสุดไปแล้วเป็นต้นไป

คำว่า “หลัง” มีการขยายความหมายจากเชิงพื้นที่ “ตำแหน่งหรือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับข้างหน้า” ไปเป็นความหมายเชิงเวลาได้แก่ “ลำดับเวลา” และ “ลำดับเหตุการณ์” ซึ่งเป็นไปตามสากลลักษณะของการศึกษา BACK-REGION นั่นคือจากคำต้นเค้าพัฒนาไปเป็นคำนามแสดงมโนทัศน์เชิงพื้นที่ (spatial concept) และมโนทัศน์เชิงเวลา (temporal concept) ตาม

ลำดับ เช่นเดียวกับคำว่า *hòu* ในภาษาจีนที่ Wu (2008) ได้ศึกษาวิวัฒนาการของคำดังกล่าวที่มีการขยายความหมายจากคำต้นเค้า *hòu* (後) ที่เป็นคำกริยาที่แสดงการเคลื่อนที่ แสดงความหมาย “เดินตาม (to walk and follow (someone else) at a distance)” จะเห็นได้ว่าความหมายของคำว่า “หลัง” มีการขยายความหมายออกไปจากตัวมนุษย์ ไปสู่ความหมายเชิงพื้นที่ ไปจนถึงความหมายเชิงเวลา ซึ่งสอดคล้องกับห่วงโซ่อุปลักษณ์ (metaphorical chain) ที่เสนอโดย Heine (Heine et al., 1991, p. 48, อ้างถึงใน นพดล นันทสุขเกษม, 2556, น. 25) ดังนี้

PERSON > OBJECT > ACTIVITY > SPACE > TIME > QUALITY

มโนทัศน์ที่อยู่ซ้ายสุดมีความเป็นรูปธรรมมากที่สุด ส่วนมโนทัศน์ที่อยู่ขวาสุดมีความเป็นรูปธรรมน้อยที่สุด โดยมโนทัศน์แต่ละคู่จะเชื่อมกันด้วยสัญลักษณ์ > มโนทัศน์ที่อยู่ทางซ้ายของลูกศรทำหน้าที่เป็น พาหะ (vehicle) และทางขวาของลูกศรเป็น หัวข้อ (topic) ในแต่ละอุปลักษณ์จะมีการใช้มโนทัศน์ที่เป็นพาหะเพื่อทำความเข้าใจหัวข้อ กล่าวคือใช้มโนทัศน์ที่เป็นรูปธรรมมากกว่าในการทำความเข้าใจมโนทัศน์ที่เป็นรูปธรรมน้อยกว่า โดยหัวข้อของอุปลักษณ์ในห่วงโซ่ก่อนหน้าสามารถทำหน้าที่เป็นพาหะของอุปลักษณ์ที่อยู่ในห่วงโซ่ถัดไปได้ และมีลักษณะเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จึงเรียกกระบวนการดังกล่าวว่า ห่วงโซ่อุปลักษณ์ (กึ่งกาญจน์ เทพกาญจน์, 2559, น. 64-65) ความสัมพันธ์ของประเภทมโนทัศน์ในห่วงโซ่อุปลักษณ์จะเป็นแบบทิศทางเดียว (unidirectionality) การขยายความหมายจะเคลื่อนจากซ้ายไปขวา กล่าวคือจะขยายความหมายจากมโนทัศน์ที่มีความเป็นนามธรรมน้อยกว่าไปมโนทัศน์ที่มีความเป็นนามธรรมมากกว่า

เอกสารอ้างอิง

- กึ่งกาญจน์ เทพกาญจน์. (2559). *Grammaticalization กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์*. โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ ฝ่ายวิจัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพดล นันทสุขเกษม. (2556). *อรรถวาทย์สัมพันธ์ของคำว่า “ยัง” ในภาษาไทย ตามแนวแบบลักษณ์ภาษา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นวรรณ พันธุมธา. (2549). *ไวยากรณ์ไทย*. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทนา วงษ์ไทย. (2562). *อรรถศาสตร์ปริชานเบื้องต้น*. เวิร์ค ออล พรีนซ์.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. <http://www.royin.go.th/dictionary/>
- วิจิตรนัฏ ภาณุพงศ์. (2520). *โครงสร้างภาษาไทย*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศุภชัย ต๊ะวิชัย. (2556). *มโนทัศน์พื้นฐานในภาษาไทย: กรณีศึกษาคำว่า “หลัง” ที่ปรากฏบนเว็บไซต์พันทิปดอทคอม*. คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2556). *ชนิดของคำในภาษาไทย: การวิเคราะห์ทางวากยสัมพันธ์*. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, กิติมา อินทร์มพรชัย, และนัฐวุฒิ ไชยเจริญ. (2554). *ไวยากรณ์ไทย ฉบับครอบครัวภาษาข่อย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุดม วโรตม์ลิขิตดี. (2555). *ไวยากรณ์ไทยในภาษาศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 5)*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. (2546). *หลักภาษาไทย: อักษรวิธี วจิวิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์ (พิมพ์ครั้งที่ 12)*. สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- Chen, C. (2014). A Contrastive study of time as space metaphor in English and Chinese. *Theory and Practice in Language Studies*, 4(1), 129-136.
- Evans, V. (2005). The meaning of time: Polysemy, the lexicon and conceptual structure. *J. Linguistics*, 41(1), 35-75.
- Evans, V., & Green, M. (2006). *Cognitive linguistics: An introduction*. Edinburgh University Press.
- Kullavanijaya, P. (2003). A historical study of time markers in Thai. *Manusya: Journal of Humanities, Special Issue(6)*, 87-106.
- Tyler, A., & Evans, V. (2003). *The semantics of English prepositions: Spatial scenes, embodied meaning, and cognition*. Cambridge University Press.
- Wu, F. (2008). Origin and evolution of the locative term hòu ‘back’ in Chinese. In D. Xu (Ed.), *Space in languages of China: Cross-linguistic, synchronic and diachronic perspectives* (pp. 229-247). Springer.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). Harper and Row Publications.